

DILDEN DİLE DÜŞTÜK*

Resul BAYINDIRLI

Türk milleti, geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, annelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendi milletini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyoruz. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.

Mustafa Kemal ATATÜRK

*Güzel dil Türkçe bize
Başka dil gece bize
İstanbul konuşması
En saf en en ince bize*

Ziya GÖKALP

Dönemin seyyal dil anlayışına karşı Lisan Manifestosu ilan ettiği bu dizelerden yola çıkarak Türkçenin başkenti İstanbul'da Ziya Gökalp'in tarif ettiği Türkçeyi aradım. Ebedî İstanbulluların istiratgâhı Eyüp'te mezar mezar dolaşırken "İzzet Efendi'nin refikası Ayşe Hanım" yazan mezar taşının başında durdum. Mezarlıkların faniliğimizi yüzümüze çarpması açınsından etkisi aşikârdır. Ancak bu mezar taşının üzerindeki "refika" kelimesinin bendeki etkisi bambaşka olmuştu. Arapça kökenli olan arkadaş, dost anlamındaki "refik" kelimesinden türemiş olan "refika" eş demekti. Demek ki Ayşe Hanım, İzzet Efendi'nin hem eşi hem arkadaşı hem de dostuymuş. İzzet Efendi'nin ızdırabının derinliğini düşünmekten insan kendisini alamıyor çünkü bir insanın hem eşini hem dostunu hem de arkadaşını kaybettiği anlaşılıyor. Bir kelimenin bıraktığı tesir beni düşünmeye zorluyor.

Neden "eş" anlamındaki "karı" kelimesi insanı bu kadar elelendirmiyor da "refika" kelimesi elelendiriyor? (*Divânu Lugâti't-Türke* göre, eski

* "Dilimiz Kimliğimizdir" Makale ve Deneme Yarışması'nda makale türünde üçüncülük ödülü almıştır.

Türkçede “yaşlı” anlamına; Türk Dil Kurumunun *Güncel Türkçe Sözlük*’üne göre, bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce anlamlarına gelen “karı” sözcüğünün, günümüzde anlamının içeriğinin boşaltılarak kullanılması hakaret kabul edilen bir kelimeye dönüşmesi başlı başına bir faciadır.) Yâr, zevce, refika kelimeleri; bizim geçmişimiz, asırlardır bu topraklarda hasıl olmuş kültürümüzün vesikalarıdır. İnsanın maziye özlem duyduğu da aşikârdır ama üzücü olan, bu kelimelerin mazinin birer kalıntısı gibi, sadece acılarımızı paylaştığımızda ortaya çıkmasıdır. Güzel ve zengin Türkçemizin binlerce yılda damıtıp bize miras bıraktığı derin tesirli kelimeleri varken başta gençlerimiz olmak üzere, toplumumuz neden acılarını ithal kelimeleri ödünç alarak dile getiriyor? Peki, beni mezar başında hüznlendiren neydi? İzzet Efendi’nin kaybına ve Ayşe Hanım’ın vefatına duyduğum üzüntü mü, yoksa Türkçenin giyabi cenaze namazına mı durmuştum?

Gaston Bachelard, “Dilden önce gelen bir alanda anda akıl yürütemeyiz... Şiirsel imgeyi hazırlayan hiçbir şey yoktur. İmgeyi hazırlayan şey, -yazınsal kipte- özellikle kültür olmadığı gibi, -ruhsal kipte- algılama hiç değildir... Şiirde, bilgidен vazgeçme başta gelen koşuldur... Bu durumda ortaya konan yapıt, yaşamı o ölçüde aşan bir özgünlük kazanır ki, yaşam artık onu açıklayamaz... Sanatçı yaşadığını yaratmaz, yarattığını yaşar... Sözcükler, ses veren kabuktur.” (Bachelard, 1996) diyor.

Robert Bellah, “İnsanlar anlatımcı yaratıklardır. Anlatımcılık bizim kimliğimizin yüreğindedir... Benlik bir anlatmadır... Kişisel kimlik anlatmada bulunuyorsa, toplumsal kimlik de öyledir.” diyerek canlılarda “beslenme ve bakım sürecinin uzamasının kimlik/kişilik gelişimine etkisini” vurgulayarak daha da ileri gider ve bakım sürecinin “bebeğini besleyen bir annenin, kaçınılmaz bir biçimde onun üstünde tahakkümü olduğunu” (Bellah, 2017) ileri sürer.

“Can boğazdan gelir!” Ne kadar da yaygın olarak kullanılan bir atasözüdür değil mi? Bu atasözünün “biyolojik açlığı ve yemek yemenin önemini vurgulamak” için kullanımı da o kadar yaygın bir hatadır. Türk Dil Kurumunun *Güncel Türkçe Sözlük*’üne göre, “insan yiyeceğine önem vererek güçlenebilir veya yemeden yaşamak mümkün değildir” anlamında kullanılan bir sözmüş. Yemek yemek sadece bedenen mi insanları güçlü kılar? Sofra düzeni, yemeğin pişirilme usulü, sofraya konulan yemek, yemeği pişiren kişi ve yemek yeme sürecindeki âdetler ruhumuzu şekillendiren ve benliğimizi büyüten unsurlar değil midir? Feridun Andaç, “AVM’lerden romancı çıkarılmaz; romancı yurt coğrafyasından çıkar.” (Andaç, 2016) diyor. Günümüz Türkiye’sinde, her köşede mantar gibi türemiş ve türeyen AVM’lerde, gençle-

rimizin neler yaptığını, neyle ve nasıl beslendiğini gözlemlediniz mi? Hangi AVM fast food biriminde ortak yer sofrası ve aile bireylerinin birlikte oturduğu bir âdet gördünüz? Bellah'ın yukarıda alıntıladığımız tespitini hatırlarsak “çocuklarımıza kim tahakküm ediyor?” Feurbach, “İnsan *yediği şeydir.*”; Jean-Anthelme Brillat-Savarin ise “ulusların kaderini yediği yemekler belirler.” diyor. AVM’lerde, fast foodlarda anlamını bilmediği cıvık ve oynak müzik eşliğinde içeriğinde ne olduğunu bilmediği “şeyi” yabancı olduğu gelenekler ile boğazından geçiren çocuklardan, “Türkçe, ağzımda annemin sütü gibidir.” diyen Yahya Kemal Beyatlı çıkar mı?

Hocaların hocası, Türkçenin hem âşığı hem hizmetkârı Mehmet Kaplan, “İnsanları ölümler idare eder. Her birimizin vücudu, ruhu, düşüncesi, duyusu asırların ötesinden gelir. Kimse vücudunu kendisine borçlu değildir. Fizyolojik varlık, cedlerin kabiliyetleri, bir miras gibi nesilden nesile intikal eder. Damarlarımızda ölümlerin kanları dolaşır. Sesimizde onların sesi vardır. Ve dünyada hiçbir kimse düşüncelerini bizzat yaratmış değildir. Kim kullandığı dili bizzat icat etmiştir? Biz vücudumuz gibi ruhumuzu da ölümlerden devralmışızdır. Bütün düşüncelerimizin, bütün kelimelerimizin içinde ölümler yaşar. Bazıları bunun farkında değildirler. Bunlar kendilerini bilmeyen insanlardır. Eğer onlar kendilerini bilselerdi, hüviyetlerinde asırların muhtevasını tanıyacaktı. Maziyi bilmemek ve tebcil etmemek cehaletten ve boş gururdan ileri gelir. Dikkatle bakarsak ebediyetin bizde yaşadığını görürüz.” (Kaplan, 1999) diyor. *Omurgasızlaştırılmış Türklük* isimli müstesna eserinin ilk sayfasına, İmmanuel Kant’ın “Bir millete, hayat iksiri ruhu ile dilinin onun elinden alınmasından, daha büyük zarar verilemez.” sözünü alıntılayarak başlayan Teoman Duralı; dil kültür ve kimlik ile ilgili olarak “Birey ve toplumun duygu ile düşünme ufkunu dili çizer. Dil yoksa duygu ile düşünme de olamaz. Her bir söz, tarih boyunca edinmiş olduğu muazzam bir müktesebatın taşıyıcısıdır. Nasıl bir canlının gen havuzundaki kalıtım unsurlarını kurcalamak, onun genetik yapısını değiştirmek demekse, benzer biçimde sözlerle oynamak, onları ipe sapa gelmez gerekçelerle atmak, yerlerine saçma sapan karşılıklar koymakla da dil mahvedilir. Dili mahvedilmiş bir toplum-kültürün günleri sayılıdır.” (Duralı, 2013) diyor.

Vücudumuzu, ruhumuzu, kelimelerimizi, kanımızı ve omurgamızı ölümlerimizden aldığımız dil hem duygu hem düşüncemiz hem de hayat iksirimiz ise bu günün Türkiye’sinde AVM’lerde dayatılan tüketim çılgınlığına dayalı hayat tarzı ile ebediyetin bizde yaşadığını iddia edebilir miyiz?

Erzurum türküsünde geçen “Eledim eledim höllük eledim.” cümlesindeki “höllük” kelimesini toplumumuzun kaçta kaç biliyor? “Höllük” topra-

ğın bir biçimidir ve tuvalet alışkanlığı öncesinde bebeklerin beşiğine sarılır. Toprak! Yani özümüz. Tuvalet alışkanlığının kişilik gelişimindeki rolü bu yazının konusu değildir ancak ithal bezler sadece çocuklarımızın bedensel gelişimini etkilemiyor! Gelişim; organizmada döllenenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, duygusal, dil ve sosyal yönden belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir. Psikoloğa, yeni doğan çocuğunun arabaya bindirilince susup evde veya sakin ortamda neden çokça ağladığını soran arkadaşşıma, psikolog “Kuvvetle muhtemel anne hamileyken aracınızla çok seyahat edip gezmişsinizdir. Bebek arabaya her binişte, aracın motor sesi ve hareketinden dolayı ana rahmine geri döndüğünü düşünüp rahatlıyor ve susuyor. Çünkü en huzurlu olduğumuz yer ana rahmidir.” demişti. Sözcükler ses veren kabuktur, diyordu Bachelard. Kabuğumuz ithal olunca yankısı da ithal olmak durumunda kalıyor. Kâşgarlı Mahmud, “İskalamayan okçu yağmur, yanılmayan bilge yankıdır.” diyor. İthal kabuklarla yanılmayan bilgemin yerine neyi ikame etmeye çalışıyoruz? Yukarıda vurgulandığı üzere gelişim, döllenenmeden itibaren başlamaktadır. Bu nedenle, sadece sesler ve yemekler değil, oyuncaklar ve giyecekler de benliğimizi / gelişimimizi şekillendiren önemli unsurlardır. Macellan; meşhur yolculuğuna çıkarken gemilerine, yerlilerin çehrelerini ilk kez izleyeceği dokuz yüz ayna ve yerli çocuklarını sevince boğan yirmi bin zil / zilcik de yükler. Hatta Arjantin’de karşılaşılan bir dev, bu aynalar ve zilcikler yardımıyla kelepçelenip gemiye alınır. Tören giysisi olarak da bir iki Osmanlı kostümü bir tarafa konulur (Zweig, 2014). Çocuklarımızın elindeki oyuncaklar, ziller, zilcikler, aynalar ile onların akıbetleri de bu devin akıbetine benzemiyor mu? Anadolu’nun ücra köyünde yaşayan bir çocuk, üzerinde İngilizce olarak “Müslüman teröristlerin ikiz kulelere saldırdığının” yazılı olduğu tişörtü neden giyer? İhsan Fazlıoğlu, *Kelile ve Dimne*’den “hırsı için kendi öz çocuğunu öldürüp komşusunun bahçesine atan” tüccarın öyküsünü aktarıp günümüz Türkiye’sinde, başarısı için kendi varlığının kalitesini artıracığına, her türlü yol ve yordamı kullanarak başkasını yok etmeye çalışan haris profili haklı olarak eleştirip, bir sürü bir yığın olmaktan çıkıp millet olmanın toplumsal maslahatı kişisel menfaate tercih etmekle başlayacağını vurgulamaktadır (Fazlıoğlu, 2015). Bu anlamda, Türkiye’de sermayeye hükmeden haris ve görgüsüz kitleye ayna tutup neyin ve kimin katili olduğunu göstermemiz gerekiyor.

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu,

*Dayadım sana belimi,
Kudretinle tut elimi,
Yoğuran ana dilimi,
Anamın ak sütü ile.*

diyor şiirinde. Şiirin isminin “Dil-ek” olması rastlantı mı? Ya Bellah’ın “beslenme, bakım ve kişilik gelişimi” ile ilgili tespiti? Çocuklarımızın anamızın ak sütü yerine ithal pastörize süt ile besleyince, beşikleri başında “höllük” gibi kelimelerin geçtiği Türküler yerine cıvık-ithal popüler gürtlüler yankılanınca, gönlünde “yâr” sesi yankılanıp, mezar taşına “refika” mı yazdırıp törenlerinde Osmanlı kostümü mü giyecekti?

Peyami Safa; *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı kitabında, saflığa varacak kadar iyimser bir şekilde “Garptan getirdiğimiz medeni adetler arasında Hıristiyan ananeleri de vardır. (...) Benimsediğimiz garp ananeleri, dini mahiyetlerini kaybederek tamamıyla medeni bir mahiyet almışlardır.” (Safa, 2017) diyor. Safa’nın iyimserliğinin üzerinden geçen sürede toplumumuzun, modernizmin tapınağı AVM’ler ve afyonu TV’ler üzerinden pompalanan tüketim çılgınlığı ile köksüz / kimliksiz / kişiliksiz yığına dönüştüğünü acı bir şekilde tecrübe ettik / ediyoruz. Zira İbrahim Kalın’ın Amerikan toplumu örneğinden hareketle çok güzel bir şekilde vurguladığı üzere, eğer tüketime katılıyorsanız sizin kim, nasıl biri, hangi etnik kökenden, dinden vs. olduğunuz önemli değil. Hatta artık ülkenin yerleşik dilini konuşmanız da gerekmiyor. Arabanıza binip bir AVM’de para harcamak için hiçbir özel yeteneğe sahip olmanıza gerek yok! (Kalın, 2014)

Andrey Tarkovski, sinema tarihinde bir kutup olarak kabul edilen filmi *Nostalgiya*’da hedefinin; dünya ve kendisiyle derin bir açmaza düşmüş, gerçeklik ile arzulanan uyum arasında denge kurmayı başaramamış bir insanın (dilimizle kimliğimiz açısından bizim düşüğümüz durumu hatırlatmıyor mu?) yani salt vatanından coğrafi uzaklıkta bulunmasından değil, aynı zamanda varoluşun bütünüyle ilgili genel bir hüzünden kaynaklanan o özleme, nostaljiye kendisini kaptırmış bir insanın durumunu olduğu gibi yansıtabilme-yi vurgular (Tarkovski, 2008). Filmin başkarakteri Domenico, içinde insanları yok eden gerçeğe karşı koymasına yetecek kadar güç olduğunu keşfeder. Çağdaş uygarlığın (!) çılgınlığı ve acımasızlığından insanlığı kurtarmak, inanılmaz boyutlardaki toplumsal sıkıntıların ve acıların tehdidi karşısında insanlığın kurtuluşunun gelecek adına birleşmek olduğuna dikkat çekmek için, “Toplum böylesine parçalanmaktansa yeniden bir araya gelmeli. Sadece doğaya bak, hayatın ne kadar basit olduğunu göreceksin. Bir zamanlar olduğumuz yere dönmeliyiz; yanlış tarafa döndüğümüz noktaya. Hayatın ana temellerine geri dönmeliyiz.” diye haykırarak kendini yakar.

Bizler, tüketim çılgınlığı ve modernizmin kişiliğimizi, kimliğimizi, dilimizi, benliğimizi yutan kara deliğinden kurtulmak için bir zamanlar ait olduğumuz yere dönmeliyiz; yanlış tarafa döndüğümüz noktaya. Kimliğimizi-

zin temelinde! O temel, bu gün Moğolistan'ın kuzeyinde, Orhun Irmağı kıyısında. Dört tarafı düşmanla çevrili hangi konar göçer, hanımının, oğullarının, kendisinin can güvenliğini ikinci plana koyup taşlara "Türk, Oğuz beyleri, milleti, iştin: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini töreni kim bozabilecekti." diye yazar? Bu; kimliğe, töreye ve birliğe karşı tehdit algısının uyarısı değil midir? Kâşgarlı Mahmud, aynı tehdidi görek aynı çizgiyi takip edip, "ant içerek söylüyorum, ben Buhara'nın, sözüne güvenilir imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim. İki de senetleri ile bildiriyorlar ki, yalvacımız, kıyamet belgelerine, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır buyurmuştu. Bu söz doğru ise sorguları kendilerinin üzerine olsun Türk dilini öğrenmek çok gerekli bir iş olur. Bu doğru değil ise akıl bunu emreder." diye yazmamış mıdır?

Muhammed Madruke Pickthall, Jön Türk Devrimi'ni kaleme aldığı *Sabahın İlk Saatleri* isimli romanına Duha suresinin ilk ayeti ile başlayarak "Biz bittik, tükendik. Bizde artık ne insanlık kaldı ne medeniyet. Eğitilmiş yahut zengin olmanın da bir anlamı yok. Bizden umut kesildi. Bizim bir Martin Luther'e ihtiyacımız var." mealinde yakınan dostuna, "Sanırım sizin temel hatanız hiçbir zaman olamayacağınız ve aklı başında hiç kimsenin olmaması gereken bir şey yani Avrupalı olmaya çalışmanızdan kaynaklanıyor." (Kalın, 2014) derken Nuri Pakdil, "Yurdumun çağ için gereği belli. Umut kelimesi yerine Türkiye adını yazsak yeridir çünkü Türkiye, yalnız kendisi için değil, Ortadoğu ülkeleri için de var olmak zorundadır. (...) Türkiye, uygarlığın bilincine yeniden ve çağdaş bir sezikle varabilirse, tüm Ortadoğu ülkeleri için izlenmesi gereken bir yol çizmiş olacaktır. Bu yol, çağ için de, umut yoludur." (Pakdil, 2010) diyor.

Hafızadan, değerlerden, kimlikten, ilkelerden, tarihten, kültürden, köklerden vazgeçildiği ve tüm bunların insan ilerlemesinde engel olarak görüldüğü bir dönemde yaşıyoruz. "Bırakınız yapsınlar.", "Anı yaşa.", "Tüketerek mutlu ol.", "Birey ve özgür ol." sloganları ile dünyanın her tarafındaki yerel kültür ve diller bu soykırımdan nasibini almaktadır. Domenico gibi karakterler ise Don Kişot olarak görülmekte ve gösterilmektedir. Değil "bir zamanlar olduğumuz yere, yanlış tarafa döndüğümüz noktaya" dönmek, bunun ifade edilmesi bile çağ dışılık ve geri kafalılık olarak nitelenmektedir. Erim Şişman; anne babası olmadığı için yetimhaneye bırakılmış, sonra evlatlık olarak verilmiş şizofren bir katilin öyküsünü anlattığı romanında, (Dilimiz ve kimliğimizin öyküsüne ne kadar da benziyor!) "Doğarken ağla-

dıysak geldiğimiz yer iyi bir yer olmalı ve orada sevdiğimiz bir şeylerden ayrılmış olmalıyız.” (Şişman, 2015) diyor. Üç yüz yıla yakındır, geldiğimiz yere geri dönmek ile Batı’ya hep Batı’ya doğru gitmek, başkasının ölçütlerinden kendimize bakmak arasında ağlaşıp duruyoruz. Sadece dilden dile düşmekle kalmadık, kültürden irfandan da düşüşü yaşadık. Gözyaşlarımızın sebebi geride bıraktıklarımız olmasın?

Eyüp’te, İzzet Efendi’nin refikası Ayşe Hanım’ın mezar taşı önünden, Türkçenin gıyabi cenaze namazında mıyım diye tefekküre dalıp Türkçenin doğum belgesi Orhun Anıtları önünde uyandım. Şair Yusuf Tuna’nın öğüdü ile yazımı bitirmek istiyorum: “Azını gören, çoğunu bilen, sözünü diyen oğul. Sen sen ol, el sözüyle yola çıkma. El sözüyle yola çıkan, el yolunda yorulur...”

Kaynaklar

- ANDAÇ, Feridun, *Çıkmazdaki Edebiyat*, Erdem Yayınları, İstanbul 2016.
- BACHELARD, Gaston, *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut DERMAN), Kesit Yayınları, İstanbul 1996.
- BELLAH, Robert N., *İnsan Evriminde Din*, (Çev. Mete TUNÇAY), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.
- DURALI, Ş. Teoman, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- FAZLIOĞLU, İhsan, *Akıllı Türk Makul Tarih*, Papersense Yayınları, İstanbul 2015.
- KALIN, İbrahim, *Akıl ve Erdem*, Küre Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Ben Öteki Ve Ötesi*, İnsan yayınları, İstanbul 2016.
- KAPLAN, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
- PAKDİL, Nuri, *Batı Notları*, Edebiyat Dergisi Yayınları, İstanbul 2010.
- SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.
- SENEMOĞLU, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 2002.
- ŞİŞMAN, Erim, *Zürafa Tozu*, Panama Yayınları, Ankara 2015.
- TARKOVSKI, Andrey, *Mühürlenmiş Zaman*, (Çev. Füsun ANT), Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2008.
- ZWEIG, Stefan, *Macellan: Bir İnsan Bir Yaşam*, (Çev. Zehra AKSU YILMAZER), Can Yayınları, İstanbul 2014.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts 17.10.2017-16.50.